

Després d'aquest recorregut pel mite, la vida i l'activitat intel·lectual de l'il·lustre vendrellenc que ofereix l'assaig apassionat de Figuerola, es pot concloure, mentre esperem que surti el segon volum, dedicat a la faceta de traductor, que Nin fou, abans que res, un home de lletres, i que, si es dedicà a la política, fou més per un sentit del deure que per vocació, com també succeí amb altres intel·lectuals de l'època.

GUARDIOLA, Carles-Jordi: *Carles Riba. Retrat de grup. Protagonistes de la cultura catalana del segle XX*, València: Tres i Quatre, 2017.

JORDI MALÉ

Universitat de Lleida

jmale@filcat.udl.cat

Carles-Jordi Guardiola té una amplíssima trajectòria dins el món del llibre: principalment, com a fundador d'Edicions de la Magrana, editorial creada el 1975 i que dirigí durant vint-cinc anys, amb un catàleg que reflecteix bona part de la vida literària catalana del darrer quart del segle XX; i també com a president de l'Associació d'Editors en Llengua Catalana (1982-1985) i com a president del Consell Català del Llibre Infantil i Juvenil (1982-1983). N'ha deixat testimoni en dos llibres: *Per la llengua. Llengua i cultura als Països Catalans, 1939-1977* (1980) i *Ofici d'editar* (1996).

Això no obstant, per a molta gent Guardiola és, sobretot, l'editor de les cartes de Carles Riba: quatre gruixuts volums, profusament anotats, publicats entre 1990 i 2005, la feina per confeccionar els quals arrenca de mitjan anys setanta, amb la seva tesi de llicenciatura sobre l'epistolari entre Carles Riba i l'artista Josep Obiols, presentada el 1976 a la Universitat Autònoma de Barcelona, sota la direcció de Joaquim Molas.

Com que el 2007 Guardiola va publicar una selecció de cartes de Riba, *De casa a casa*, algú podria creure que el present volum és també una tria de cartes ribianes adreçades a uns quants destinataris concrets. Però, de la mateixa manera que l'antic editor de La Magrana ha fet molt més sobre Riba que editar-ne l'epistolari, perquè li ha dedicat altres llibres i textos, aquest *Retrat de grup* va molt més enllà d'una mera recopilació de passatges epistolars.

El títol sencer del llibre, *Carles Riba. Retrat de grup. Protagonistes de la cultura catalana del segle XX*, n'explicita l'objectiu: prenent com a referència la figura de Riba, Guardiola vol oferir una panoràmica, o millor, un retaule de la vida cultural del país, a través d'uns quants dels seus protagonistes, des de principis de segle fins a finals de la dècada dels cinquanta. I ho vol fer principalment a partir de la reproducció dels seus testimonis escrits: les cartes de Riba, certament, en tant que figura central de molts capítols d'aquest retaule, però també les dels seus corresponents,

a més d'un gran volum de documentació: articles, memòries, estudis crítics, etc. L'autor va enllaçant els textos mitjançant un cert discurs narratiu i, a vegades, interpretatiu, que li permet de reconstruir, fins on és possible, els diversos episodis que ens vol posar davant dels ulls. I malgrat que explica, a la nota introductòria, que «he prescindit volgudament de l'erudició i de molta informació» a fi d'escriure un text «de lectura seguida», la bibliografia específica de cadascun dels capítols, a la qual l'autor no deixa constantment de remetre malgrat haver prescindit de les notes, revelen l'esforç i el rigor amb què ha estat confeït el llibre.

Val a dir que el concepte de *grup* potser no hi és del tot escaient, al títol, si es pren en el sentit amb què l'emprà Joaquim Molas al pròleg al primer volum de l'*Obra completa* de Joan Crexells, i que Guardiola explícitament recull, això és, el del «grup de joves postulants que, pels volts del 18, va iniciar l'assalt de la vida pública catalana». Perquè no tots els personatges «retratats» dins el volum pertanyen a aquesta generació, la de Riba i Crexells.

La qual cosa no vol dir que la tria que n'ha fet l'autor —que determina els capítols del llibre— no sigui ben pertinent per construir l'esmentat retaule. D'una banda, Joan Crexells i Josep M. de Sagarra, nascuts a la mateixa dècada de Riba. D'altra banda, dos escriptors anteriors que van influir Riba: Joan Maragall i Josep M. López-Picó. També quatre autors una mica més joves que ell i amb els quals mantindrà contacte durant la guerra i també a la postguerra, mentre estaran exiliats a Xile: Joan Oliver, Xavier Benguerel, Francesc Trabal i Domènec Guansé (tots quatre aplegats en un mateix capítol). Cal afegir-hi, encara, un polític i mecenes, Francesc Cambó, i un editor, Josep Janés, que van mantenir una estreta relació amb Riba, el primer especialment durant el període d'entreguerres i el segon sobretot els anys de l'exili (1939-1943). I l'exili és, precisament, el protagonista del capítol que falta, el quart, integrat per les vivències de Riba i la seva muller, Clementina Arderiu, en terres franceses.

Aquesta diversitat de protagonistes condiciona la diferent naturalesa dels capítols. Els dedicats a Josep M. López-Picó, Joan Crexells i Josep M. de Sagarra, tots ells amics de Riba, constitueixen uns retrats parcials d'aquests escriptors a través de la seva relació personal amb el poeta i humanista. Una relació que, en el cas de Sagarra, fou polèmica, com és ben sabut: amics íntims durant la joventut, la seva amistat va anar evolucionant i canviant paral·lelament a les seves trajectòries personals i literàries, amb més divergències que no convergències. Guardiola, conscient del caràcter problemàtic d'aquesta relació, malda per aportar tants testimonis textuals i documentals com li és possible per mirar de reconstruir-la. No perd de vista, però, que alguns d'aquests testimonis a vegades no s'han de prendre al peu de la lletra; com, per exemple, les anotacions dels *Dietaris* de Ferran Soldevila escrites durant l'exili, de ben segur condicionades per les relacions tibants entre les famílies de l'historiador i del poeta, anotacions que, ens diu oportunament, «cal prendre-les amb cautela» (p. 212).

Ara: aquest mateix judici caldria aplicar-lo, també, a algunes de les cartes ribianes; com aquella en què, ens diu Guardiola, «per primera vegada Riba dei-

xa per escrit la seva opinió sobre l'obra sagarriana i el personatge», una opinió ben poc falaguera (ps. 203-204). Fa referència a la carta adreçada al seu amic Josep Obiols des de Munic el 9 de desembre de 1922; però caldria tenir present l'estat d'ànim des del qual està escrita i el moment de crisi vital i poètica que Riba travessava, el qual el duia a mostrar-se obertament crític envers bona part dels seus coetanis, no sols Sagarra. Potser es podria aplicar a aquestes epístoles escrites des d'Alemanya, com també a les d'Itàlia de 1920, el judici que Carles Soldevila va formular respecte a les cartes de joventut de Maragall adreçades al seu amic Antoni Roure (judici que va recollir Riba a l'article que va dedicar a aquest epistolari): «Són excessivament espontànies per ésser sinceres.» Una idea que Soldevila (al pròleg al quart volum de les *Obres completes* de Maragall, de 1930) justificava així: «I no sé si amb aquesta frase explico ben bé el meu pensament. Al meu entendre, tota opinió digna d'aquest nom és la resultant d'un mínim d'operacions mentals que Maragall, en el complet abandó d'aquesta correspondència, no sempre es prenien el temps necessari per fer. En aquestes tres cartes que ara comento, per exemple, es veu ben bé que registrava amb una fidelitat maquinal totes les seves impressions, sense provar poc ni molt de jerarquitzar-les.» Si ho traslladem als judicis negatius sobre Sagarra formulats en aquella carta de 1922, i al marge que no deixa de ser possible que Riba en subscrigués la majoria a posteriori, implica que hauríem de prendre'ls si més no «amb cautela».

Aquests capítols sobre Sagarra, Crexells i López-Picó, a més d'esbossar-nos les respectives figures, reflecteixen diversos moments de la vida literària i cultural de la Catalunya d'abans i després de la guerra.

Els dedicats a Cambó i a Janés retraten, complementàriament, un dels àmbits més destacats del món literari català en el període d'entreguerres, en el qual Riba va tenir un paper més que destacat: el de la traducció. D'una banda, la dels clàssics grecs i llatins a través de la creació de la Fundació Bernat Metge a principis dels anys vint, gràcies al mecenes Francesc Cambó. Guardiola ens presenta l'evolució d'aquesta entitat al llarg de la dècada dels trenta i la seva difícil pervivència a principis de la dels quaranta. I aprofita l'avinentsa, a més, per resseguir documentalment la difícil relació entre Riba i el destacat i controvertit polític català, i, quan convé i justificadament, discutir alguns dels judicis que s'havien formulat al respecte. El capítol sobre Janés, d'altra banda, se centra en les relacions entre Riba i l'editor —per al qual realitzà, des de l'exili francès, diverses traduccions entre 1941 i 1943— i ens permet de comprovar les peripècies de l'activitat editorial en un dels períodes més durs de la postguerra.

Els anys de l'exili, tant el de Riba com el d'altres intel·lectuals catalans, són el marc dels capítols «Carles & Clementina a l'exili» i «“Veniui; simplement serem un més”. Joan Oliver, Xavier Benguerel, Francesc Trabal i Domènec Guansé». El primer, de caràcter biogràfic, reconstrueix, principalment a través dels testimonis epistolars del matrimoni Riba-Arderiu i dels seus fills, i també d'amics propers, totes les peripècies viscudes a França entre poc abans del final de la Guerra Civil

i el retorn a Catalunya l'abril de 1943. El caràcter sovint personal i familiar de les cartes ens apropa al dia a dia de la vida dels exiliats i a les seves dificultats, temors i penúries. L'altre capítol mostra les relacions de Riba, ja retornat a Barcelona, amb quatre dels escriptors catalans expatriats a Xile i permet de comprovar com es desenvolupaven les relacions, no sempre fàcils, entre els que es trobaven en l'anomenat exili interior i els de l'exterior.

El darrer capítol del llibre, «Per què he votat Joan Maragall?», resulta el més atípic. És l'únic que no té com a eix un personatge estrictament coetani de Riba: nascut trenta-tres anys abans, el 1860, i mort el 1911, el jove poeta de les *Estances* tot just va tenir l'ocasió de parlar amb ell tres vegades. L'objectiu de Guardiola no és, però, reconstruir la incidència de la figura i l'obra maragallianes en Riba, sinó de documentar la polèmica que va suscitar l'antologia de poemes de Maragall que va publicar el 1954 i també la provocada pel text amb què l'acompanyà, «Maragall, català representatiu» (títol que posteriorment esdevindria «Per què he votat Joan Maragall?»); una polèmica, la d'aquest text, protagonitzada sobretot per Riba i Ramon Guardans, el gendre de Francesc Cambó, i que girava al voltant de la relació entre Maragall i el polític de la Lliga Regionalista i, en darrera instància, de les relacions entre polítics i intel·lectuals —un tema sobre el qual el crític d'*Els marges* va escriure més d'un cop.

La primera polèmica va originar-la l'antologia poètica de Maragall confeccionada per Riba i la tria de poemes que hi feia, que no va plaure a força maragallians. Guardiola, com comentava, tot i prendre com a referència l'antologia i reconstruir les conseqüències de la seva publicació, no pretén aclarir el tema controvertit de la possible incidència de Maragall en l'autor de les *Elegies de Bierville*. Però sí que, per exemple, podria haver resseguit els comentaris ribians sobre la poesia maragalliana en l'epistolari, per mostrar, justament, la complexitat d'aquesta qüestió. Amb cartes com la que adreçava a Paulina Crusat el 29 d'agost de 1954 —poc després de publicada l'antologia i en plena polèmica—, en què li deia que Maragall, com a poeta, li servia i l'acompanyava «cada vegada més poc» i que «si practiquéss aquell absolut ascetisme d'un Valéry, el rebutjaria sense apel·lació».

No vol ser pas, això, una crítica a *Carles Riba. Retrat de grup*, ans una invitació a perseverar en aquest tipus d'obres. I a plantejar-se si, per exemple, serien viables nous capítols sobre personatges centrals de la vida cultural catalana de la primera meitat del segle xx, també estretament relacionats amb Carles Riba, com ara Eugeni d'Ors, Josep Carner o Josep Pla. Queda fet l'envit.